

**MODERN PRINCIPLES OF ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF
THE PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION
COURSES IN GREAT BRITAIN
СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ
КУРСІВ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІНШОМОВНОГО
СПІЛКУВАННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ**

Олена МУДРА

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

o.mudra@chnu.edu.ua

ORCID ID 0000-0002-8352-9166

DOI: [HTTPS://DOI.ORG/10.31861/GRN2021.831-832.231-240](https://doi.org/10.31861/GRN2021.831-832.231-240)

The objective of this article is to analyze the content of the professional foreign language communication courses at the universities of Great Britain – Oxford, Cambridge and London School of Economics. The purpose of our project is to identify the features of the organization and functioning of the professional foreign language communication courses at universities of Great Britain and to substantiate the possibilities of using the British experience in Ukraine. According to the purpose of the project, the following main tasks of our research are defined: to study the state of the problem research; to investigate the directions of reforming courses in Great Britain; to describe the organization and functioning of the professional foreign language communication courses; to carry out a comparative and pedagogical analysis of language policy in Ukraine and Great Britain and to exemplify some recommendations for the possible implementation of the experience of Great Britain in the practice of higher education in our country. The object of the project is the professional foreign language communication courses in universities of Great Britain. The subject of the study is the content, forms, methods and technologies of the above mentioned courses. During our research it has been proved that an important incentive for the creation of courses is the introduction and practice of both compulsory and optional elective courses in British universities. The practical significance of the obtained results of the project lies in the possibility of using the experience of organizing and functioning of professional foreign language communication courses in universities of Great Britain in higher educational institutions of Ukraine.

Key words: professional foreign language communication, Certificate Courses, Degree Courses, Continues Assessment, Common European Framework of Reference, universities in Great Britain, higher education.

Стаття сфокусована на проведенні аналізу сучасних принципів організації, функціонування та змісту курсів навчання професійного іншомовного спілкування в університетах Великої Британії, а саме в Оксфордському та Кембриджському університетах та в Лондонській школі економіки. Вивчено стан досліджуваності проблеми; розглянуто етапи розвитку та становлення курсів професійного іншомовного спілкування в університетах Великої Британії; охарактеризовано зміст та основні принципи навчання; ознайомлено з сертифікованими програмами вивчення іноземних мов; представлено систему оцінювання курсів та їх ступеневий розподіл. Визначено та охарактеризовано основу мету курсів навчання професійного іншомовного спілкування та коротко проаналізовано їх основну джерельну базу. Практичне значення отриманих результатів нашого дослідження полягає у можливості використання досвіду організації та функціонування курсів навчання професійного іншомовного спілкування в університетах Великої Британії у вищих навчальних закладах України. Відповідно до проведеного нами дослідження було визначено основні позитивні аспекти британської

мовної політики, актуальність її подальшого вивчення та перевагу впровадження такого досвіду в університетський соціум нашої країни.

Ключові слова: професійне іншомовне спілкування, сертифіковані курси, ступеневі курси, система оцінювання, система кваліфікацій, університети Великої Британії, вища освіта.

Вступ. У сучасних умовах глобалізації суспільного розвитку система вищої освіти є важливим засобом оптимізації підготовки нової генерації фахівців, задоволення освітніх потреб особистості та суспільства, диференціації професійної підготовки, входження нашої країни до світового освітянського простору. Розширення міжнародних контактів, зміцнення політичних, економічних, технологічних та культурних зв'язків України з іншими державами, потреби, які назрівають у міжкультурній комунікації, вимагають від молодого покоління креативного мислення і високої культури спілкування, а відтак, зумовлюють необхідність володіння іноземними мовами. У зв'язку з цим, осучаснення змісту і методів навчання, розвиток і модернізація вищої освіти, зокрема забезпечення якості навчання професійного іншомовного спілкування (ПМС), організація й функціонування курсів навчання іноземної мови, набуває першочергового значення як у загальноєвропейському просторі, так і в Україні.

Аналіз теоретичних джерел дає підстави стверджувати, що саме в університетах Великої Британії наявний відмінний практичний досвід щодо вирішення обраної нами проблеми – модернізації мовної політики.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні особливостей організації та функціонування курсів навчання ПМС в університетах Великої Британії та обґрунтуванні можливостей використання британського досвіду в Україні.

Відповідно до мети визначено такі основні завдання дослідження:

1. Вивчити стан дослідженості проблеми.
2. Дослідити напрями реформування курсів у Великій Британії.
3. Схарактеризувати організацію та функціонування курсів навчання ПМС.
4. Здійснити порівняльно-педагогічний аналіз мовної політики в Україні та Великій Британії, на його основі обґрунтувати рекомендації щодо можливого впровадження досвіду Великої Британії у практику вищої школи нашої країни.

Об'єктом дослідження виступають курси навчання ПМС в університетах Великої Британії.

Предметом дослідження є зміст, форми, методи і технології вище згаданих курсів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання досвіду організації та функціонування курсів навчання ПМС в університетах Великої Британії у вищих навчальних закладах України.

Методи дослідження. Окреслена мета та завдання нашого дослідження вмотивували вибір комплексу взаємопов'язаних методів дослідження: теоретичних – аналіз, синтез, систематизацію, узагальнення та порівняння, що

дали змогу вивчити нормативно-законодавчі документи, монографічну і навчально-методичну літературу та з'ясувати організаційно-методичні принципи організації та функціонування курсів ПМС у Великій Британії; інтерпретаторсько-аналітичний, що сприяв здійсненню концептуального аналізу документальних та наукових джерел; метод термінологічного аналізу, що забезпечив розкриття сутності досліджуваних понять; метод системно-структурного аналізу, що дав змогу виокремити особливості структури та організації курсів іноземної мови; метод порівняльно-зіставного аналізу – для виявлення спільних та відмінних ознак у зарубіжному та вітчизняному досвіді; метод екстраполяції, що дозволив спрогнозувати перспективи використання досвіду британських університетів в університетах України).

Результати та обговорення. Сучасні принципи організації й функціонування системи навчання ПМС у Великій Британії сприяють тому, що навчальними програмами враховуються найновіші наукові досягнення. Важливим стимулом до цього є впровадження й практика як обов'язкових, так і факультативних навчальних курсів на вибір. Подібні курси переважають здебільшого на основі професійної або післябазової професійної освіти, хоча є багато прикладів їх впровадження й на рівні базової, обов'язкової та, значною мірою, уніфікованої освіти. Наприклад, у Великій Британії навчальні предмети на вибір вводяться вже з першого року навчання у вищій школі (*Clapham, Corson, 1998, с. 123*), причому їх навчальний матеріал включає найрізноманітніші знання – гуманітарні (іноземні мови, екологія, релігія), природничо-технічні (технічне креслення, інформатика), мистецтвознавчі (музика, малярство). Особливо популярними є курси іноземних мов (навчання ПМС), де займаються студенти не лише мовних спеціальностей, а, що важливо, майбутні програмісти, математики, фізики, біологи тощо. Частина таких курсів, що втратила свою актуальність, вилучають з програм і замінюють. Ті ж навчальні курси на вибір, які виявляються особливо цінними з огляду на завдання побудови цілісної системи студентських знань, набувають статусу обов'язкових предметів і поповнюють інваріантну частину програм (*Whitty, 2002, с. 240*).

Пошук єдиних підходів до формування сучасного змісту освіти передбачає врахування багатьох як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, які впливають на цей процес. Британські педагоги, такі як С. Бол (S. Ball), Дж. Кірк (G. Kirk), М. Бірам (M. Byram) у своїх працях намагалися знайти відповіді на досить непрості запитання щодо змісту освіти в цілому: “Яким чином і на яких засадах потрібно створювати зміст сучасної вищої освіти та як покращити навчання професійного іншомовного спілкування?” Ними було доведено, хоча і у різний спосіб, що передусім потрібно звернутись до суті навчального процесу в університетах Великої Британії та ретельно проаналізувати його основний зміст та функції.

Після проведеного нами ґрунтовного аналізу і дослідження окремих документів британської вищої освіти, можемо стверджувати, що усі університети Великої Британії мають високий рівень автономії у визначенні курсів, програм і методів навчання. Загальну політику у вищій освіті здійснює,

так званий, Відділ Освіти (*Department for Education (DfE)*), який на початку 2010 року був перейменований у Відділ щодо питань Дітей, Шкіл та Сімей (*Department for Children, Schools and Families (DCSF)*) шляхом розподілу фінансових і матеріальних ресурсів. Як свідчить британський педагог С. Бол (*Ball, 2002, с. 35*), “посередницькі функції між урядом та університетами покладені на три ради університетських фондів (*Higher Education Funding Council*) (Англії, Шотландії та Уельсу)”. До складу вище згаданих рад входять представники закладів вищої освіти з регіонів Великої Британії, шкіл і ліцеїв, а також окремі роботодавці. Таке широке представництво дає змогу поєднати цілі держави та інтереси закладів вищої освіти, досить об'єктивно оцінюючи останні. Консультативним органом з оцінки є комітет ректорів, який з 1992 р. перейменований на Комітет з якості вищої освіти (*Higher Education Quality Council*).

Говорячи про організацію та функціонування курсів ПІМС, слід зазначити що, за словами Д. Кірка (*Kirk, 1995, с. 115*), у Великій Британії лише три вищі навчальні заклади (*Oxford, Cambridge, LSE*) мають досить високий рівень такої підготовки. Отже, нам слід розглянути як саме проходить навчання в даних освітніх установах.

В Оксфордському університеті курси ПІМС доступні для вивчення дванадцятьма мовами (китайською, французькою, грузинською, німецькою, грецькою, італійською, португальською, російською, іспанською, вельською, арабською, японською). ПІМС включене до переліку обов'язкових програм, але студент самостійно обирає мову, яку вивчатиме, та рівень, яким він прагне володіти. Для майбутніх фахівців, будь-якої сфери, діють курси навчання ПІМС (*LASR – Languages for Study and Research, OPAL – The Oxford University Programme in Languages, Closed Courses for Faculties and Departments*) (*Byram, 1997, с. 68*).

Програма LASR (*Woodhead, 2002, с. 10*) складається з 50 курсів різного рівня (*Level*) на десяти доступних іноземних мовах (китайська, французька, грузинська, німецька, грецька, італійська, португальська, російська, іспанська, вельська) для студентів яким потрібне вивчення ПІМС для майбутньої професій, або для досліджень у галузі науки (*Optional Course – курс за вибором*). Більшість з цих курсів пропонують два заняття по 50 хвилин на тиждень (*Single class*), або ж об'єднане заняття один раз на тиждень (*Double class*). Термін навчання (*Learning time*) курсів починається з жовтня і продовжується протягом всього навчального року до червня місяця. Приєднатись до навчання на курсах можливо будь-якого семестру, якщо дозволяє програма, а також при наявності вільних місць. LASR курси надають студентам можливість отримати сертифікат (*Certificate of Attendance*) про те що вони відвідували курси з навчання ПІМС, за умови написання та складання усіх контрольних робіт (*Progress Tests*) та екзамену (*Examination/Exam*), а також виставленої оцінки (*Grade*). LASR курси не є безкоштовними, за реєстрацію та заповнення анкети студент повинен сплатити 35 фунтів, збір на користь персоналу університету становить 65 фунтів за семестр, за користування та членство в Мовній Бібліотеці (*Language Center Library*)

становить 125 фунтів за увесь курс. Отже загальна плата за мовний курс становить 225 фунтів.

Окрім необхідної плати за курс, потрібно також отримати дозвіл від керівника про необхідність проходження курсу навчання ПІМС, згідно встановленої програми. Перед прийомом на будь який курс потрібно скласти вхідний тест (*Placement Test*) онлайн, за результатами якого проводитиметься набір за відповідним рівнем.

LASR курси поділяються на 5 основних рівнів:

1. Початковий рівень (*Beginner*) – де пропонуються основні поняття та початковий рівень володіння ПІМС.

2. Нижчий середній рівень (*Lower Intermediate*) – що складається з повного початкового рівня за пришвидшеною програмою (*General Certificate of Secondary Education (GCSE)*) та середнім рівнем володіння ПІМС.

3. Середній рівень (*Intermediate*) – дозволяє на середньому рівні проводити перемовини та спілкуватися на професійні теми, а також містить елементи GCSE.

4. Вищий середній рівень (*Upper Intermediate*) – дає слухачеві можливість говорити складними реченнями та володіти ситуацією на мовному професійному рівні.

5. Прогресивний рівень (*Advanced*) – високий рівень володіння ПІМС, на рівні C стандарту.

На кожному з цих рівнів діє одна єдина система оцінювання (*Continues Assessment*).

В Оксфордському університеті діє також програма OPAL (*Woodhead, 2002, с. 39*), яка на відміну від LASR, є більш популярною серед студентів, хоча також є платною і оплата становить 265 фунтів плюс екзамен 70 фунтів, та пропонує при завершенні курсів сертифікат (*Certificate of Achievement*). Програма OPAL складається з курсів різного рівня (*Level*) на восьми доступних іноземних мовах (арабська, французька, німецька, італійська, японська, російська, іспанська, китайська). Від курсів LASR в проведенні занять OPAL відрізняється лише тим, що на останніх студент має право самостійно обирати кількість годин вивчення ПІМС на тиждень, але не перевищувати загально визначеної кількості годин на семестр. Термін навчання курсів починається з жовтня і продовжується протягом всього навчального року до червня місяця. Тривалість курсів три семестри. Курси поділяються на 5 основних рівнів:

1. Основний рівень (*Basic, Elementary*) – де пропонуються основні поняття та початковий рівень володіння ПІМС (Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою (CEFR – *Common European Framework of Reference for Languages*) A1).

2. Пороговий рівень (*Threshold*) – що складається з повного початкового рівня за пришвидшеною програмою (GCSE) та середнім рівнем володіння ПІМС (CEFR A2).

3. Рівень незалежного користувача (*Vantage*) – дозволяє на середньому рівні проводити перемовини та спілкуватися на професійні теми, а також містить елементи GCSE (CEFR B1).

4. Високий рівень (*Higher*) – дає слухачеві можливість говорити складними реченнями та володіти ситуацією на мовному професійному рівні (CEFR B2).

5. Професійний рівень (*Proficiency*) – високий рівень ПІМС (CEFR C1).

Програма OPAL дає можливість студентам більше часу займатись ПІМС, адже кількість годин на вивчення іноземної мови є значно більшою, в порівнянні з курсами LASR.

Другим в нашому рейтинговому списку університетів, де ми зможемо спостерігати як проходить організація та функціонування курсів ПІМС, являється Кембриджський університет. Так само, як і в Оксфордському Університеті, в останньому діють курси навчання ПІМС, які працюють на основі Мовного центру (*Language Center*). Загальні курси з іноземної мови мають назву CULP (*Cambridge University Language Programme*). По закінченню курсів студент має право отримати сертифікат (*Certificate of Proficiency*), який є визнаний не лише у Великій Британії, а й по всій Європі за системою кваліфікацій (*Common European Framework of Reference*), та використовується для підвищення рівня (рейтингу) резюме (*CV*) при влаштуванні на роботу. Контроль знань студентів (*Assessment*) по завершенню курсів складається з: курсової роботи (*Coursework*), яка виконується протягом навчання, усної презентації (повідомлення), аудіювання та граматичного тестування. Кожне з завдань, окрім курсової роботи, триває одну годину, та студент повинен набрати більш ніж 50% балів для успішного завершення курсів та для отримання сертифікату. Також обов'язковою умовою є відвідування більш ніж 80% усіх занять.

В університеті пропонують іноземні курси на десяти мовах (арабська, португальська, китайська, французька, німецька, італійська, японська, грецька, російська, іспанська), та на різних рівнях:

- Курси академічного читання (*Academic Reading Courses*), які є чотирьох рівнів: основний (*Basic*), елементарний (*Elementary*), середній (*Intermediate*), високий (*Advanced*), де пропонують покращити граматичні навички шляхом використання словника для покращення техніки читання та вимови іноземних слів; під час курсів студентам пропонують тексти професійного спрямування для покращення рівня їх ПІМС.

- Курси на замовлення (*Bespoke Courses*), які розроблені для окремих факультетів, або кафедр, для того щоб студенти мали можливість вивчати свій професійний предмет мовою тієї країни, де вони планують продовжити свою кар'єру. Такі курси є надзвичайно популярними в Кембриджському університеті, де студенти мають можливість пройти курс навчання ПІМС, що входить до навчального плану студентів, хоча не є повним, а потребує продовження навчання на інших платних курсах.

- Відкриті курси (*Open Courses*), які є трьох рівнів: стандартні (*Standart*), напів-інтенсивні (*Semi-intensive*) та інтенсивні (*Intensive*). Курси

доступні на будь-якому рівні та на будь якій мові, яку вивчають в Мовному центрі.

Основною базою для підручників усіх курсів є електронна база університету, а зокрема Мовного центру, де при вступі на будь-який курс навчання ПІМС студент отримує право користуватись електронним фондом бібліотеки (*CamTools*). *CamTools* – це віртуальне мовне середовище, створене в університеті для освіти студентів та покращення їх знань не лише в мовній сфері, а й в інших галузях науки. Аналогічним сайтом Мовного центру є сайт *John Trim Center*, який вміщує підручники на понад 165 мовах світу, включаючи відео, та забезпечуючи студентів вправами для самоосвіти та тренувальними тестами по підготовці до складання іспитів (*Becher & Huber, 2002, c. 39*).

Наступний навчальний заклад у нашому рейтинговому списку – це Лондонська школа економіки (*London School of Economics (LSE)*). Мовний центр LSE (*The Language Centre*) – є осередком вивчення іноземних мов у школі в цілому. ПІМС в LSE вивчають на курсах, які студенти відвідують у вибраній ними термін – це так звані програми сучасних іноземних мов (*Modern Foreign Language Programmes*), на яких вивчають німецьку, французьку, іспанську, російську мови. Такі програми-курси поділяються на ступеневі курси (*Degree Course*), які відвідують ті студенти, що мають намір отримати ступінь доктора; та сертифіковані курси (*Certificate Course*), які мають змогу відвідувати не лише майбутні спеціалісти, а й студенти інших навчальних закладів, які зацікавлені в навчанні ПІМС. Курси входять до переліку необхідних до складання предметів, та діляться за спеціальностями.

На відміну від курсів у Оксфордському університеті, у LSE для того щоб відвідувати курси, не потрібно складати вступного екзамену-тесту, студент повинен сам оцінити свій рівень знань, шляхом проходження так званого тесту-самооцінювання онлайн у зручний для себе час. ПІМС майбутні спеціалісти вивчають на курсах Мови та Суспільства (*Language and Society*), що входять до складу загальних курсів (*Modern Foreign Language Programmes*), які мають 5 рівнів: 1) *Language and Society 1 (Beginner)*: Початковий; 2) *Language and Society 2 (Intermediate)*: Середній; 3) *Language and Society 3 (Advanced)*: Високий; 4) *Language and Society 4 (Proficiency)*: Професійний; 5) *Language and Society 5 (Mastery)*: Майстерний.

Для того щоб успішно завершити будь-який з рівнів *Modern Foreign Language Programmes*, потрібно набрати не менше 60% балів під час іспиту в кінці курсу. Іспит складається з усного мовлення, письмового завдання та дослідження в рамках спеціальності. Тривалість іспиту 3 години. Навчання на курсах триває протягом 10-20 тижнів та розпочинається будь-якого семестру, в залежності від обраної студентом програми. Курси не безкоштовні, та ціна на них коливається від 215 фунтів до 645 фунтів за один курс, що залежить від рівня складності курсів.

Основним змістом курсів іноземних мов у Великій Британії є можливість розвивати навички ПІМС шляхом: комунікативної діяльності; інформаційних технологій; дослідження; створення презентацій, візуалізації.

Завдяки курсам студенти розвивають не лише мовні навички, про що йдеться в структурі програм (*Becher & Huber, 2002, с. 87*), а також навички дослідження, вони вдосконалюють свої знання з політичної, суспільної, економічної, технічної та природничої площини тієї країни, мову якої вивчають.

Основною метою усіх курсів навчання ПІМС в університетах Великої Британії, згідно навчальних планів (*Hest & Oud-de Glas, 1990, с. 64*) є:

- забезпечити розуміння іншомовного тексту, розвиток розмовних навичок та навичок читання, які необхідні для розмови та спілкування іноземними мовами, які вивчають студенти, в повсякденних ситуаціях та в ділових розмовах;

- після закінчення курсів студент повинен володіти такими навичками:

1. представляти себе та вітатись з іноземцями;
2. розповідати про сім'ю та про її походження;
3. замовляти їжу та напої в ресторані;
4. володіти лексиною, необхідною для поїздок за кордон (покупка квитків, бронювання готелю, резервування конференц залів та організація презентацій тощо);
5. представляти свою професію та основну мету своєї роботи;
6. домовлятись про зустрічі та організувати їх;
7. обговорювати свій робочий графік та принципи роботи в колективі, на фірмі;
8. відповідати на запрошення та на будь-які запити;
9. вести ділову кореспонденцію;
10. вести ділові переговори та чітко володіти мовною ситуацією під час брифінгів.

Висновки. Аналізуючи роботу курсів навчання ПІМС в університетах Великої Британії, варто відзначити наступні позитивні аспекти:

- організація курсів проводиться на найвищому навчальному рівні;
- студенти мають можливість відвідати країну, мову якої вони вивчають;
- студенти за попереднім тестуванням визначають свій рівень володіння ПІМС;

- слухачі курсів мають постійний доступ до ресурсів Мовних центрів, які постійно поповнюються;

- структура та функціонування усіх курсів чітко визначена;

- слухачі курсів можуть обрати будь-який термін для навчання, враховуючи своє навантаження;

- на курси можуть зарахувати слухачів з будь-яких інших установ Великої Британії;

- випускники курсів отримують сертифікати різних зразків, що суттєво впливає на майбутнє працевлаштування.

За підсумками нашого дослідження запропоновано такі рекомендації щодо впровадження досвіду Великої Британії у вищих навчальних закладах України: на стратегічному рівні: оптимізувати (або створити) курси навчання ПМС, охопивши всі його рівні (національний, регіональний, шкільний, університетський); розробити стратегію розвитку курсів ПМС в університетах нашої країни з урахуванням тенденцій розвитку у Великій Британії; створити науково-методичний центр для аналізу перспективного загальноєвропейського досвіду іншомовної освіти, залучивши фахівців різних галузей (психологів, методистів, лінгвістів) та зацікавлених сторін (роботодавців); запровадити багаторівневі курси з іноземних мов з урахуванням особливостей майбутньої професії; організувати мовленнєву практику; на дидактичному рівні: упровадити холистичний підхід до підготовки навчання ПМС майбутніми спеціалістами; здійснювати міжпредметну інтеграцію; активізувати роботу з формування ІКТ-грамотності, використовувати альтернативні види оцінювання (взаємооцінювання, оцінювання на основі портфоліо).

Список літератури

- Ball S. Education policy in England. Changing modes of regulation: 1945-2001. Changes in Regulation Modes and Social Reproduction of Inequalities in Education Systems: A European Comparison // Deliverable 2. London: Institute of Education and King's College, University of London. February 2002. 44 p.
- Becher T., Huber L. Process and Structure in higher education. Routledge, London and N. Y., 1992. 240 p.
- Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. Multilingual Matters, Clevedon, 1997. 154 p.
- Clapham C., Corson D. Encyclopedia of language and education. Dordrecht, Kluwer, 1998. 456 p.
- Hest E., Oud-de Glas M. A survey of techniques used in the diagnosis and analysis of foreign language needs in industry. Lingua, Brussels, 1990. 158 p.
- Kirk G. Moray house and Change in Higher education. Edinburgh, Scottish Academic Press, 1995. 447 p.
- Whitty G. Making sense of education policy: Studies in the sociology and politics of education. London: Paul Chapman Publishing, 2002. 177 p.
- Woodhead Ch. The standards of today. And how to raise them to the standards of tomorrow. London: Adam Smith Institute, 2002. 12 p.

References

- Ball, S. (2002). *Changing modes of regulation: 1945-2001. Changes in Regulation Modes and Social Reproduction of Inequalities in Education Systems: A European Comparison*. London: Institute of Education and King's College, University of London.
- Becher, T. & Huber, L. (1992). *Process and Structure in higher education*. London and New York: Routledge.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Clapham, C. & Corson, D. (1998). *Encyclopedia of language and education*. Kluwer: Dordrecht.
- Hest, E. & Oud-de Glas, M. (1990). *A survey of techniques used in the diagnosis and analysis of foreign language needs in industry*. Brussels: Lingua.
- Kirk, G. (1995). *Moray house and Change in Higher education*. Edinburgh: Scottish Academic Press.
- Whitty, G. (2002). *Making sense of education policy: Studies in the sociology and politics of education*. London: Paul Chapman Publishing.
- Woodhead, Ch. (2002). *The standards of today. And how to raise them to the standards of tomorrow*. London: Adam Smith Institute.